

Spørreliste nr. 196

HJEMMETS TEKNOLOGI

Den som besvarer listen er innforstått med at svaret blir arkivert (anonymt) og blir brukt av forskere i dag og i fremtiden. Den som svarer kan til enhver tid be om å få svaret i retur eller makulert.

Spørrelisten om hjemmets teknologi er utarbeidet av etnolog Birte Sandvik og teknisk konservator Jan Petter Brennsund ved Norsk Folkemuseum. Den vil danne grunnlag for prosjektet Hjemmets teknologi som skal presenteres i bokform høsten 2004. Svar på NEG's spørreliste nr. 169 "Personlig hygiene" fra 1994 har gitt et godt grunnlag for å sette i gang et prosjekt om hvordan teknologisk utvikling har endret boligforholdene og formet innredningen i norske hjem.

For hundre år siden hadde de fleste norske boliger fortsatt ikke innlagt elektrisitet. Parafinlampen var den viktigste belysningskilden og oppvarming og matlaging skjedde ved hjelp av fyring i ovner med fast brensel. Boligens planløsning ble derfor organisert i forhold til ett eller flere pipeløp. Elektrisitet, innlagt vann, oppfinnelser på en rekke områder og utvikling av nye typer hus har endret norske hjem grunnleggende de siste hundre årene.

Ditt svar på denne spørrelisten vil gjøre det mulig å gjennomføre forskning om hvordan det norske folk har opplevd de revolusjonerende endringene som skjedde i løpet av 1900-tallet. Svarene vil bidra til å fortelle hvordan ny teknologi har påvirket vår måte å innrede og bruke boligen på, og hvordan tekniske nyvinninger har skapt nye behov og krav til boligen.

Vi ber deg tenke langt tilbake og huske omtrentlige årstall! Vi tar gjerne imot eller kopierer eldre foto av interiører som viser viktige teknologiske nyvinninger.

*Som vanlig er det lurt å lese gjennom hele spørrelisten før du begynner å skrive.
Lykke til!*

1. Personlige opplysninger

Oppvekst, mors og fars arbeid, eget arbeid/tidligere arbeid. (Hvor og når.) Viktige forandringer i livet som har hatt direkte konsekvenser for boligstandard (flytting, skifte av arbeid, bedre eller dårligere økonomi).

2. Beskrivelse av boligen din (Før og nå)

Beskriv huset/leiligheten du bodde i gjennom barndommen/ungdommen og der du bor nå (gårdsbruk, leiegård, borettslag, villa, rekkehus osv.). Størrelse, antall rom etc. Vet du når boligene ble bygget?

Beskriv installasjonsteknologien i de hjemmene du har bodd på ulike steder til ulike tider (elektrisk anlegg, gassanlegg, røropplegg/vvs). Har det i din tid blitt foretatt tekniske oppgraderinger/endringer av de fast monterte anleggene (for eksempel fjerning av gassrør, større kapasitet på el.anlegget, endring av vann- og avløpsrør etc.)?

Hvis du husker ulike typer **elektriske installasjoner og lysarmaturer** vil vi at du forteller om disse (glansgarnomspunnete ledere på porselenssneller, kuhlokabel og bakelittbrytere, blykabel, "Bråthenbokser" etc.).

3. Oppvarming

Oppvarmingen i den norske boligen har tradisjonelt vært vedfyring. I løpet av de siste 150 år har vedfyringen fått konkurranse med kull/koks, gass, olje og elektrisitet. Tilgjengelighet på energi, lettstелthet, pris og miljøhensyn har vært noen faktorer som har gjort at nye oppvarmingsystemer har kommet i bruk. Oppvarmingen varierer fra enkeltstående eller monterte varmekilder i de enkelte rom, til sentrale anlegg som distribuerer energien ved hjelp av vann eller luft rundt i boligen.

Fortell hva slags oppvarmingstype- eller system du er vokst opp med og har hatt til ulike tider. Beskriv hvordan du/dere eventuelt opplevde overgangen fra en oppvarmingstype til en annen. Har du brukt/bruker du flere typer oppvarmingskilder samtidig?

4. Belysning

Ved forrige århundreskifte var parafinlampen og talglys fremdeles den vanligste belysningskilden i norske hjem. Omkring 1900 hadde kun 10 % av norske husstander innlagt elektrisitet, mens det omkring 1950 bare var ca. 10 % som ikke hadde det.

Fortell hvilke belysningskilder du har brukt opp gjennom årene (parafin, gass, talglys, elektrisitet, stearinlys osv.). Fortell hva som har vært primær- og sekundærbelysning.

Hvis du i din tid opplevde å få innlagt elektrisitet, vil vi gjerne at du beskriver forholdene før og etter. Når skjedde dette? Hvor mange lamper hadde dere til å begynne med? Var det vanlig å bygge den gamle parafinlampen om til elektrisk belysning? Fikk innføringen av elektrisitet konsekvenser for møbleringen av rommene? Satt dere for eksempel mindre samlet rundt lyset enn tidligere?

Har du noen fortellinger om den første elektriske belysningen, egenopplevd eller andres, vil vi at du skriver dem ned.

Mange steder har det langt inn i etterkrigstida vært strenge restriksjoner på hvor mye strøm man fikk lov å bruke (for eksempel hvor mange lampepunkter man fikk lov å ha i samme rom).

Har du opplevd noen form for strømrasjonering og i tilfelle når, hvor og hvorfor? Hvilke konsekvenser fikk den?

5. Vann og avløp

De større byene fikk vannledningsnett først, men fortsatt har mange husholdninger i grisgrendte strøk privat vannforsyning (brønn).

Har du i din tid opplevd å få innlagt kaldt vann/varmt vann i boligen, vil vi at du beskriver hvordan dette ble opplevd. Hvor ble i så fall den første tappekranen installert? Hadde/har du/dere utslagsvask på kjøkkenet?

Omkring 1900 kom de første gassfyrte vannvarmerne på markedet og i 1920-30-årene fikk vi de første elektriske varmtvannsberederne.

Beskriv hvordan oppvarmingen av vannet har foregått i din/deres husholdning (v.h.a. gass eller elektrisitet). Har du/dere alltid hatt varmtvannsbereder eller er denne kommet i senere tid? Hvor var den i så fall plassert?

6. Matlaging og oppbevaring av mat

I siste halvdel av 1800-tallet overtok vedkomfyren som kokested og den holdt stand mange steder til langt opp i mellomkrigstida. Gass har vært mye brukt til koking i de største byene fra omkring 1850. Kokeapparater (sprit, parafin og gass) har vært benyttet fram til elektriske komfyrer og kokeplater ble vanlig. Den elektriske komfyren medførte en forbedring av husmørens eller hushjelpens arbeidsforhold.

Har du selv brukt noen av disse kokeapparatene og hvordan opplevde du overgangen fra det ene til det andre? Har valget av komfyr (for eksempel størrelse på komfyr, magasinkomfyr m.m.) blitt påvirket av leveringsavtaler med elektrisitetsverket?

I byene hadde folk vanligvis spiskammer og matbod i kjelleren. På landet var det vanlig med stabbur og kanskje jordkjeller. Utover 1800-tallet fikk vi isskapene. Isen ble skåret opp i dammer om vinteren og oppbevart i sagmugg i ishus til bruk ut over sommeren.

Hvilke metoder for oppbevaring av mat er du vokst opp med?

I Norge kom kjøleskapet på markedet omkring 1930, men kom ikke vanlig i bruk før på 1950-tallet.

Kan du huske når du/dere fikk det første kjøleskapet? Tror du dette førte til endringer av matvanene i husholdet?

Når fikk du din første fryseboks?

7. Personlig hygiene

Utedo/bøtte har vært den alminnelige formen for do helt fram til mellomkrigstiden. I Oslo ble de første renseanleggene som kunne ta imot avløpsvann fra vannklosetter tatt i bruk omkring 1910.

Har du bodd i hus/leilighet med utedo og for leiegårdenes vedkommende ”klaskedassene”; nedfallsdo (med felles nedfallskanal til en berge på bakkenivå), bøttedo, felles wc, vil vi at du beskriver dette. Kom gjerne med historier eller fortell hva du har hørt fra eldre slektninger.

Har du i din tid opplevd at det ble lagt inn wc og eget badrom, vil vi at du beskriver forholdene før og etter.

Har du/dere hatt bryggerhus eller kjeller med bryggerkjele? Beskriv det. Når fikk du eller dine foreldre den første vaskemaskinen? Fortell om opplevelsen!

8. Ventilasjon

Vedkomfyren ble vanlig omkring 1850. Den hadde røykavtrekk koblet direkte til skorsteinen og i tillegg ble det ofte installert en dampette. På 1950-tallet var fremdeles ventilasjonen basert på naturlig avtrekk. Men avtrekkskanaler og ventiler ble som regel montert for hele eller deler av boligen.

Hvilken form for ventilasjon har boligen din/deres hatt til ulike tider? Her vil vi at du nevner alt fra naturlig utluftning til ventiler, dampette og mekaniske vifter. Husk romdifferensiering og omtrentlige årstall.

9. Anskaffelse og bruk av teknologiske apparater

Kan du huske når, hvorfor og hvordan særskilte tekniske apparater – for eksempel fonograf/grammofon, radio, komfyr, vaskemaskin, tv, stereoanlegg, kaffetrakter, osv. – ble anskaffet første gang? Kan du huske første gang du hørte på for eksempel grammofon eller radio? Så på tv? Snakket i telefonen? Husker du hvor og når det var og hvem du var sammen med? Fortell om opplevelsen!

Hva synes du om kvaliteten på tekniske apparater i dag i forhold til tidligere? Tror du at alle de tekniske apparatene som er tilgjengelig i dag har lettet husarbeidet eller tror du vi bruker like lang tid i dag på å betjene disse apparatene? Hvem har brukt/bruker de ulike apparatene i din husholdning? Finnes det teknologiske hjelpemidler/apparater du ikke vil gå til anskaffelse av og som du mener er unødvendige?

Hva har vært din vanligste betalingsmåte? Kontantbetaling, kreditt/avbetaling, andre gjenytelser?

Har du opplevd leveringsproblemer som skyldes materialknapphet, produksjonskapasitet eller valutarestriksjoner ved kjøp av apparater?

Og så til sist: Fortell om ditt mest minneverdige kjøp av et teknologisk apparat eller en teknologisk installasjon!

Birte Sandvik

Jan Petter Brennsund

